

**Universitet
Museion
Sociala och rättsliga rörelser vt 2006
Anders Svensson**

Dialog eller konfrontation

- polisens och demonstranternas interaktion på gatan.

Innehållsförteckning

- Sammanfattning
- Inledning
- Konfrontation eller kommunikation?
 - Varför demonstrera?
 - Varför dialog?
- Sociala rörelser och förändring
 - Radikalisering och samhällsförändring
 - Globaliseringens konsekvenser
 - Sociala rörelser i ett svenskt perspektiv
- Problem och gränser för dialogen
 - Lagstiftningen
 - Ordningsspolitiken
 - Polistaktik och polisattityder
 - Demonstranternas attityder och åsikter
- Dialog i praktiken
 - Före Göteborg 2001
 - Göteborg 2001
 - Efter Göteborg 2001
- Slutsatser

Sammanfattning

Det finns fler anledningar för både demonstranter och poliser att önska en dialog på gatan istället för konfrontation. Men det finns många hinder för detta. Lagstiftningen i Sverige försvårar för en användbar dialog på gatan, liksom också fördomar och attityder i poliskollektivet såväl som åsikter bland demonstranter gör. Den internationella utvecklingen styr så väl demonstranternas som polisens val av taktik och syn på den andra gruppen. Polisen har därför under senare år fokuserat mer på ordning och säkerhet än ett öppet samhälle. Trots flera exempel på lyckad dialog från Göteborg finns det problem som gör att dialogen har ganska små utsikter att lyckas på lite längre sikt. För att dialogen ska kunna bli mer användbar krävs lagändringar samt ändringar vad det gäller attityder hos polisen.

Inledning

Efter de omfattande kravallerna i Göteborg 2001 har en fungerande dialog mellan makten eller maktens företrädare gentemot demonstranter/aktivister diskuterats flitigt. Detta bland annat beroende på det misslyckande för delar av den aktuella dialogen som Göteborg 2001 innebar. Framförallt var det dialogen mellan polisen och demonstranter som på många sätt fallerade, beroende på flera orsaker, ex för kort tid för att kunna bygga upp en tillit och fördomar. (Göteborgskommittén, Göteborg 2001, SOU 2002:122, Mikael Oskarsson, Lag eller Ordning, Jure Förlag 2005). Den här uppsatsen kommer att handla om just dialogen mellan polis och aktivister på gatunivå.

Det handlar inte om en politisk dialog, även om politik har betydelse, det handlar inte om juridik egentligen, men lagar har naturligtvis betydelse för hur dialogen fungerar och kan utformas. Därför kommer aktuell lagstiftning liksom grundläggande uppfattningar kring demonstrationsrätten och varför man demonstrerar att behandlas i uppsatsen liksom teorier om sociala rörelser och förändring som har betydelse för hur en dialog på gatan kan utformas och i vilken politisk miljö denna dialog ska fungera i. Till slut kommer hela problematiken att belysas av praktiska exempel ur verkligheten där jag själv varit inblandad som aktivist och förhandlare.

Notera också att orden aktivist och demonstrant används i en betydelse som kanske skiljer sig från det vanliga bruket i media. Demonstrant är den som går med i en demonstration, d.v.s. en deltagare. Aktivist är den som anordnar demonstrationer, protester etc. Det finns ingen reell gräns mellan aktivist och demonstrant, en som är demonstrant i en aktion kan var en arrangör, en aktivist i nästa. (Göteborgskommittén 2002, Oskarsson 2005)

Konfrontation eller kommunikation?

Varför demonstrera?

För att förstå varför en dialog kan vara intressant ur polisens och aktivisters perspektiv får vi först börja med att klargöra varför demonstrationer äger rum, polisens skyldigheter i samband med detta samt vad aktivister respektive poliser kan vinna på en dialog.

Demonstration är ett billigt sätt att visa vad man tycker. Det är en av de lagstadgade rättigheter som människor brukar ha i länder av Sveriges typ. Genom att det är en billig och enkel form av protest så är det en metod som ofta används av relativt små och ibland marginaliserade rörelser. Marginaliseringen måste inte alltid vara reell, det räcker med att de aktuella aktivisterna upplever förhållandena på det viset. Det är ett av få sätt som dessa rörelser kan nå fram till makthavare med sina åsikter. Demonstrationer används naturligtvis också av stora organisationer som arbetsgivarföreningar och fackföreningar för att visa vad opinionen tycker.

Det som gör att demonstrationer ofta upplevs som problematiska och ibland leder till konfrontationer mellan polisen och demonstranter är den koppling som finns mellan demonstrationer, uppror och samhällsförändring. De som demonstrerar vill uppnå en samhällsförändring, polisens uppdrag som organisation är att försvara det bestående eller annorlunda uttryckt, upprätthålla de lagar och regler som gäller i samhället. (Oskarsson 2005) Detta innebär att polisen och demonstranter i grunden har intressen som kolliderar. Förändring står mot status quo.

Varför dialog?

Anledningarna till att aktivister och demonstranter kan tänkas vilja ha en dialog är ganska enkla. Syftet med demonstrationer är antingen att väcka en opinion, uppmärksamma en fråga eller att visa att man är många som tycker likadant. För det sistnämnda krävs att man verkligen är många i själva demonstrationen. För det förstnämnda räcker det med en mindre mängd människor. Om det uppstår oroligheter i samband med en demonstration blir detta det som rapporteras från händelsen och det aktuella budskapet i protesten döljs ofta om än inte alltid. För att undvika att oroligheter uppstår kan därför aktivister använda sig av en dialog så att polisen inte ska missuppfatta saker och ting och agera på ett sätt som eventuellt skapar upplopp eller oroligheter. Att många störningar i demonstrationer uppstår genom polisens agerande är något som aktivister alltid vetat, men som nu också visats i en doktorsavhandling (Oskarsson, 2005). Ett intresse för att undvika att bli misshandlade finns naturligtvis också hos de enskilda demonstranterna.

Polisens anledningar till dialog är avhängiga den roll de har i samband med demonstrationer, de ska både skydda medborgarnas lagliga rättigheter att demonstrera, dels se till att inga ordningsstörningar inträffar. Detta dubbla uppdrag skapar ofta konflikter inom polisen kring hur man ska agera (Oskarsson, 2005). Sådana konflikter bidrar till att polisen blir osäkra och gör ingripanden som ibland leder till konfrontation med demonstranter. Ofta förstärks polisens osäkerhet om vad som händer och hur de ska agera utifrån folkmassans ibland ologiska beteende. En dialog kan undanröja missuppfattningar och minska risken för konfrontationer. Något som kan tilltala enskilda poliser som inte vill bli skadade i sitt arbete.

Sociala rörelser och förändring

Radikalisering och samhällsförändring

En omständighet kring demonstrationer som försvårar den praktiska dialogen och som gör polisen skeptisk till möjligheterna med en dialog är förmodligen den nära kopplingen mellan demonstration, kravall, våld, upplopp och revolutionär verksamhet. En demonstration kan lätt övergå i en kravall. Ur polisens synpunkt utgör därför alltid en demonstration ett potentiellt hot. En generell hotbild som förmodligen stärkts av ordning och säkerhet fått alltmer framträdande roll i förhållande till lag. (Magnus Hörnqvist, Ordningsspolitikens födelse, i Laglöst land, red Flyghed & Hörnqvist, 2003). Men demonstrationer är också intimt förknippade med yttrandefrihet (Thomas Bull, Demonstrationsfrihetens dubbla ansikte, i Laglöst land, red Flyghed & Hörnqvist, 2003) vilket leder till konflikter.

För att förändra samhället krävs ibland att man överträder lagen och begår brott. Ur polisens synpunkt blir det då problem med ordningen och säkerheten. När Vietnamrörelsen och den förra radikaliseringsvågen uppstod i slutet av 60-talet och början av 70-talet förekom en mängd mer eller mindre våldsamma sammandrabbningar mellan polis och demonstranter (Bull 2003, Kjell Östberg, 1968 – när allting var i rörelse, 2002). Genom historien har folks missnöje ofta kommit till utlopp som våldsamma konfrontationer med de som har makten och deras hantlangare polisen. Det är svårt att därför säga att det finns en motsättning mellan politiskt engagemang och våld. Snarare finns det en koppling. Det går alltså inte att särskilja demonstranter ("goda") från aktivister ("onda") på så sätt som ofta görs i den debatt som förs i dominerande media och bland politiker. Att försöka göra på det sättet ökar bara förvirringen och försvårar konstruktiva lösningar med hjälp av förhandlingar/dialog vid risk för konfrontationer ute på gatan. (Oskarsson 2005, Mikael Oskarsson, Dialog med förbehåll, i Vid politikens yttersta gräns, red Abby Peterson & Mikael Björk, 2002) Kopplingen mellan demonstrationer och våld, bristen på motsättning mellan politisk aktivitet och våld är något som kan göra polisen mer bekymrad än de oftast behöver vara.

Den senaste radikaliseringsvågen (Kjell Östberg, Radikaliseringssvågor i Sverige. Rytmer och allianser i den sociala kampen, i Arbetarhistoria nr 1-2 2005) som symboliseras av toppmötesprotester från Amsterdam 1997 till Göteborg och Genua 2001 samt framväxten av de alternativa sociala forumen. Flera av toppmötesprotesterna har kännetecknats av mer eller mindre våldsamma konfrontationer mellan polis och demonstranter. Hans Abrahamsson (The North-South Divide and the role of the global justice movement, Paper for the ISA conference on North-South Divide-San Diego March 2006) har visat att dessa konfrontationer ingår i ett internationellt mönster där underrättelseinformation från USA-amerikanska källor utgör en gemensam länk.

Normalt brukar vara att det efter de våldsamma sammanstötningarna i början av en ny radikaliseringsvåg eller rörelsecykel (Östberg 2005, Oskarsson 2005) så stabiliserar det hela sig och antalet konfrontationer minskar. Denna gång har emellertid denna utveckling suttit långt inne och det förekommer fortfarande, många år efter den inledande fasen av den nuvarande radikaliseringen, en hel del våldsamma sammanstötningar mellan polis och demonstranter. Det finns härvidlag en stor skillnad mellan olika städer i Sverige (ex Stockholm och Göteborg).

En orsak till de svårigheter som uppstått med att få bort konfrontationerna är kanske den typ av organisering i lösa nätverk, regnbågskoalitioner som kännetecknar de sociala rörelserna i den nuvarande rörelsecykeln. (Stellan Vinthagen, Motståndets globalisering - kampen om samhällsförändringen mellan företagsnätverk, statsregimer och rörelsekulturer, 2002, Abby Peterson, Toppmötets regnbågskoalitioner, i Vid politikens yttersta gräns, red Micael Björk & Abby Peterson, 2002) Något som gör att polisen har svårt att definiera beslutsstrukturer och svårt att förstå hur sker och ting kan fungera utan en hierarkisk struktur. Detta gör polisen och enskilda poliser osäkra med större risk för konfrontationer som följd och en svårighet med dialog då polisen har svårt att utröna vilket egentligt mandat en förhandlare har.)

Globaliseringens konsekvenser

Polisens och samhällets taktik och strategi gentemot oppositionella politiska rörelser på gatorna formas inte bara på ett nationellt plan utan det är i högsta grad en konsekvens av ett internationellt utbyte av erfarenheter och tankar kring ordning och säkerhet. Inte heller rörelsernas taktik och organisering utgår eller utformas utifrån ett strikt nationellt perspektiv.

Globaliseringen av världen har medfört att internationellt motstånd ofta krävs för att kunna förändra även små stater i världen periferi som Sverige. Som en följd av detta internationaliseras rörelsernas taktik och organisering. (Stellan Vinthagen 2002) Modern teknikutveckling (ex Internet och mobiltelefoner) har lett till att en sådan internationell samordning av rörelser underlättats. (Herrick, Empowerment Practice and Social Change: The Place for New Social Movement Theory, 1995) Hans Abrahamsson argumenterar i sin bok "Det gyllene tillfället" (2003) för att den våg av stora protester som blev synlig i samband med de omfattande protesterna vid WTO-mötet i Seattle 1999 utnyttjat de möjligheter som visat sig i samband med globaliseringen. Han ser här just ett gyllene tillfälle till förändring som inte så ofta inträffar. En rörelse som växt fram när nationalstatens betydelse tenderar att minska samtidigt som nya möjligheter till globala kontaktytor öppnats. (Håkan Thörn, Globaliseringens dimensioner, Atlas 2002). Det är just detta som Nathan Wolfson (How to Determine What Enables Protest?, 2001) och Jason Bradley DeFay (The Sociology of Social Movements, 2005) menar med det som kallas "politiska möjligheter" eller "politiska tillfällighetsstrukturer" och som är en viktigt förklaring till när politiska protester och sociala rörelser växer till, blir starkare och får inflytande. Ett tillfälle med politiska möjligheter som påverkar även perifera länder som Sverige.

Detta har också regeringar i olika länder insett och med USA i spetsen har de arbetat för att neutralisera och motverka den nya globala rättviserörelsen. Polisen har därför samtidigt internationaliserat sitt arbete vilket leder till att taktiken som används i Sverige allt oftare bestäms av händelser och utveckling i andra länder och andra delar av världen. Underättelseinformation från främmande länders polis och militär samt erfarenhetsutbyte mellan olika poliskårer blir därför allt viktigare för den nationella polisens agerande. (Abrahamsson, 2006). Taktik av olika slag från andra länder överförs direkt till Sverige. (Polishögskolan, Civila gripare, PM PHS-779-5649/05, 2006) Tillsammans med den ökade betoningen på ordnings- och säkerhetspolitik får detta konsekvenser för den lokala polisens förmåga att bedöma hot och agera på ett korrekt sätt vid protester och demonstrationer på gatan. (Göteborgskommittén, Göteborg 2001, SOU 2002:122, Abrahamsson 2003, Abrahamsson 2006, Oskarsson 2003) Vilket därmed påverkar möjligheterna att använda dialog för att undvika konfrontationer på gatan.

Sociala rörelser i ett svenskt perspektiv

Den globala rättviserörelsen i världen har naturligtvis också fått konsekvenser för Sverige och de sociala rörelserna utveckling nationellt. Framväxten av nya nätverk och det som Stellan Vinthagen (2002) och Abby Peterson (2002) kallar regnbågskoalitioner blev särskilt tydlig inför upptakten och planeringen av demonstrationerna inför EU-toppmötet i Göteborg 2001. Det var dock ingalunda en ny företeelse utan denna förändring i den svenska organisationskulturen hade förmodligen pågått sen 1990-talets början, men kanske har sin egentliga början i den förra radikaliseringsvågen som startade på 60-talet med bl.a. framväxten av miljörörelsen och kvinnorörelsen. (Östberg, 2002). Man kan se denna utveckling både som ett brott med tidigare svenska organisationskultur och som en fortsättning. Nya organisationer växte fram som del av denna nya sociala rörelse (ex. Attac). Gamla organisationer (ex. Folkkampanjen Nej till EU, SAC) engagerade sig i olika nätverk och åter andra organisationer, av nätverkstyp (ex AFA) själva, kom att sprida sin typ av organisering och sina idéer till bredare kretsar.

En ny bred social rörelse växte fram som det politiska etablissemanget fick svårt att greppa och hantera. Även äldre sociala rörelser som fackföreningar etc. har haft svårt att förstå hur de kan samarbeta med de nya organisationerna och det finns ett stort mått av misstänksamhet mellan äldre och nyare sociala rörelser. Denna osäkerhet har spridit sig även till polisen såsom varande statens och samhällets försvarare av befintliga maktstrukturer och därmed fått konsekvenser för deras agerande på gatan. Dels fick det konsekvenser för vad som hände i Göteborg under EU-toppmötet 2001, dels är det en av de egentliga orsakerna till att försök till en mer omfattande dialog mellan demonstranter och polis på gatorna kom att inledas. (Göteborgskommittén 2002, Oskarsson 2005).

Genom att den nya globala rättviserörelsens olika grenar och organisationer har en mer platt organisation eller en nätverksstruktur har detta inte så lätt låtit sig göras vilket naturligtvis leder till att allvarliga konflikter med samhället och polisen lätt kan uppstå då denna nya rörelse manifesterar sig på gatan i form av protestaktioner av olika slag. Trots att i stort sett bara traditionella metoder används utgör den icke-hierarkiska organisationen och nätverksstruktur ett problem som den starkt hierarkiska polismakten har svårt att hantera.

Problem och gränser för dialogen

Lagstiftningen

En av de saker som sätter upp gränser för hur långt dialogen kan nå är den lagstiftning som finns kring demonstrations- och mötesfrihet. Det är främst fyra lagar som omfattar regler som berör demonstrations- och mötesfrihet. Det är först och främst den svenska grundlagen, Regeringsformen (RF), vars kapitel 2, första paragrafen behandlar detta. I 12§ och 14§ i samma kapitel stadgas om när inskränkningar i dess rättigheter får göras i andra lagar. Dess begränsningar återfinns främst i Ordningslagen (OL, 1993:1617), men till viss del även i Polislagen (PL, 1984:37). Brottsbalken (BrB) stadgar också en del om vilka brott som kan vara aktuella i samband med demonstrationer som inte går lugnt till. Det gäller främst upplöpsbrotten i BrB 16 kap. 1-3§§.

I RF är mötes- och demonstrationsfriheten starkt knuten till yttrandefriheten. Sålunda skyddas olika sammankomster av lagen när det framförs yttranden som skyddas av yttrandefriheten. Skyddet gäller alla som är närvarande på ett möte eller en demonstration och även på vägen till eller från mötet (Bull, Mötes- och demonstrationsfriheten, 1997). Som redan sagt stadgar RF 2:12 och 2:14 om inskränkningar i mötes- och demonstrationsfriheten. Det stadgas att rättigheter får inskränkas om det finns ett i samhället acceptabelt syfte. Sådant syfte anses vara ordning och säkerhet vid mötet/demonstrationen, rikets säkerhet eller farsot. Den enda av de s.k. positiva rättigheterna som inte enligt grundlagen får inskränkas på detta sätt är religionsfriheten (Oskarsson, 2005). Störning av trafiken som är vanligt förekommande vid demonstrationer är enligt Bull (1997) inte ett skäl att inskränka demonstrationsfriheten.

Ordningslagen 2:23 stadgar att ingrepp mot ett möte eller en demonstration får ske om det uppstår allmän oordning. Enligt PL 13§ får den som stör allmän ordning avvisas, avlägsnas och i sista hand omhändertas. Eftersom begreppen ”svårare oordning” eller ”allmän ordning” inte finns definierade någonstans blir det upp till polisen att avgöra när allmän ordning störs eller när oordning uppstått. Detta innebär godtycke och innebär klara problem vid demonstrationer. Polisens taktik, inställning och fördomar kommer att påverka deras beslut med onödiga inskränkningar i demonstrationsfriheten som följd, vilket i sin tur innebär ökad risk för konfrontation. En viktig aspekt på dialogen med polisen på gatan är därför att klargöra hur de ”bägge sidorna” ser på ordning och säkerhet samt försöka lösa problemen innan risk för konfrontation uppstår.

Tillståndskravet i OL 2:4 innebär enligt Bull (1997) en begränsning av demonstrationsfriheten. Han tycker att den borde avskaffas och ersättas med en anmälningsskyldighet enligt tysk modell. Som det nu är tenderar polisen att betrakta demonstrationer som inte begärt tillstånd som otillåtna och att de per definition utgör en ordningsstörning. Enligt svensk lagstiftning är så inte fallet. En demonstration utan tillstånd omfattas av precis samma lagar som en tillståndsgiven. Problemet förvärras av att den som enligt ordningslagen (OL 2:29) kan straffas för en demonstration som stör ordningen är den ansvarige anordnaren. En anordnare av en icke-tillståndsgiven demonstration kan straffas enligt lagen (Bull, 1997). Även sammankomster som sökt men ännu ej fått tillstånd otillåtna och anordnaren kan straffas. Bull (1997) menar att ”detta är anmärkningsvärt och att det är orimligt att någons straffas för exempelvis spontana sammankomster”. Detta innebär att vid en demonstration utan tillstånd så löper man på grund av polisens inställning och lagens tillämpning en risk att straffas som anordnare. Demonstranter har därför all anledning att hemlighålla de som leder demonstrationen, vilket avsevärt försvårar förhandlingar och dialog.

Upplösning av en sammankomst eller demonstration handlar OL 22-24 §§ om. Enligt Bull (1997) kan upplösning av en demonstration ske på flera sätt, inringning, förflyttning, och en verklig upplösning där alla deltagare går därifrån var och för sig. JO har flera gånger uttalat som om upplösning, bl.a. JO 1991/92 s 52 där det uttrycks att upplösning endast får användas i undantagsfall. Att spärra vägen är enligt JO 1996/97 s 89 inte tillåtet då det innebär att upplösa en demonstration (Bull, 1997). Trots detta använder polisen sig ofta av metoden att spärra vägen vilket oftast leder till konfrontation av något slag. Enligt Bull (1997) saknar OL helt stöd för upplösning av en demonstration på detta sätt, vilket också inspärning gör. Inspärning har använts flitigt av polisen trots detta och har nästan undantagslöst lett till konfrontation. Det finns emellertid domar som tyder på att rättsliga instanser tycker att inspärning är okej, vilket Bull (1997) menar är olyckligt då man på det sättet kringgår OL:s begränsningar för polisens rätt att upplösa demonstrationer. Rättsinstanserna tolkning försvårar därför en konstruktiv dialog mellan ordningsmakten och demonstranter.

Maskeringsförbudet som lagts till i OL från årsskiftet 2005/2006 är en direkt konsekvens av händelserna vid EU-toppmötet 2001. (Göteborgskommitté 2002, Justitiekanslens betänkande 2005/06:JuU3) Numera är sålunda maskering förbjuden vid demonstrationer där det befäras uppkomma eller redan uppkommit ordningsstörningar. Det fanns både i justitiekanslens betänkande och i riksdagen farhågor om att maskeringsförbudet går längre vad det gäller inskränkningar i demonstrations- och mötesfriheten än vad RF medger. Detta är emellertid inte det stora problemet med ett maskeringsförbud på gatan. Istället är det själva det faktum att polisen ska på plats avgöra om maskeringsförbudet ska gälla eller inte gälla som är problemet. Det är helt öppet för godtycke från polisens sida vilket skapar nya anledningar till konflikter och än mer problem att lösa i en dialog.

I Brottsbalken (BrB) finns flera paragrafer som har betydelse för dialogens möjligheter och utformning på gatan. (Bull, 1997, 2003) Det gäller BrB 16 kap 1-3 §§ om upplopp och våldsamt upplopp. Det är här precis som när det gäller maskeringsförbudet, det är främst godtycket som uppstår när polisen i den akuta situationen ska bedöma läget som problemen för en konstruktiv dialog uppstår. Eftersom upplopp och våldsamt upplopp kan anses ange den yttersta gränsen för vad mötes- och demonstrationsfriheten innebär är det av högsta vikt att polisen inte godtyckligt klassar verbala angrepp, fula tecken och annat som inledning till upplopp eller våldsamt upplopp så som skett i en del fall. (Bull 1997, 2003).

Ordningsspolitiken

Magnus Hörnqvist argumenterar i en artikel, "Ordningsspolitikens födelse" i antologin Laglöst land (red. Janne Flyghed & Magnus Hörnqvist, 2003) för att säkerheten och lagen numer är den överordnade principen för användande av våld och tvång från statens (polisens) sida. Med den oprecisa formulering begreppet "ordning och säkerhet" har i Ordningsslagen kommer en stat där ordningssbegreppet utvidgats att i större utsträckning inskränka mötes- och demonstrationsfriheten med allmän oordning som grund. Hörnqvist menar att just detta hänt då EU utvidgat begreppet på ett sådant sätt att det mesta form av protester mot den bestående samhällsordningen kan klassas som någon form av oordning eller säkerhetsrisk. Brottslighet kan numera omfatta även "bristande medborgaranda, som utan att nödvändigtvis manifesteras i brottsliga handlingar tar sig uttryck i olika asociala beteenden som sammantagna kan skapa ett klimat av spänning och osäkerhet" . (Europeiska gemenskapernas kommission, 29 november 2000, "Förslag till rådets beslut om inrättande av ett program för stimulans, utbyte och samarbete på det brottsförebyggande området, KOM(2000) 786 slutlig s.6) Detta innebär enligt Hörnqvist (2003) en utsuddning av skillnaden mellan lagöverträdelser och en mängd andra beteenden av obestämd art och form.

Ett sådant synsätt får naturligtvis konsekvenser för polisens agerande på gator och torg gentemot demonstrationer. Ingripande sker mot oönskade beteenden och inte bara mot brott. Med hjälp av ordningsslagen är det utomordentligt lätt att anpassa detta nya synsätt direkt till polisens agerande på gatan. Med hjälp av hotbildsanalyser, riksbedömningar etc skapas bilder av vad som är önskat beteende. Konsekvensen blir fler ingripanden mot demonstrationer och möten. Som medför större risk för konfrontationer och våld samt ett svårare klimat att bedriva förhandlingar och ömsesidig dialog i. Med detta nya synsätt kunde politiker och ordningssmakten omedelbart definiera de icke-tillståndsgivna mötena och demonstrationerna i Göteborg 2001 som "ett angrepp mot demokratin" och en del grupper av demonstranter som ett säkerhetshot. Ett säkerhetshot som sen kunde användas för att snäva in demonstrations- och mötesfriheten.

Polistaktik och polisattityder

Polisens taktik och strategi i Sverige påverkas som tidigare nämnts av den globaliseringen och den internationalisering av protester och motstånd som detta inneburit. Polisen har som en följd av detta blivit mer påverkad av internationella händelser och andra länders poliskårer. Den svenska polisens taktik har därför påverkats avsevärt av vad som hänt i andra länder i samband med toppmötesprotester etc. (Göteborgskommittén 2002, Oskarsson 2005). Men även uppseendeväckande händelser i Sverige har fått polisen att utveckla nya metoder för att hantera s.k. särskilda händelser. Detta arbete fick särskild fart efter polismorden i Malmö 1999. (Oskarsson, 2005) Efter Göteborg 2001 fick arbetet ännu mer fart och man döpte om det som tidigare hette ”ingripande mot folkmassa” (IMF) till ”särskild polistaktik” (SPT). Denna särskilda polistaktik kom starkt att påverkas av den danska polisens nya taktik som utvecklats efter en händelse på Nørrebro år 1993 där polisen avlossade 113 skott in i en folkmassa. (Oskarsson 2005, Abby Peterson, Policing Contentious Politics at Transnational Summits: Darth Vader or the Keystone Cops, 2006) Det förvånande i detta sammanhang var väl att den svenska polisen inte tidigare tagit till sig de danska erfarenheterna.

I SPT ingår dialog som en viktig bit för att kunna hantera politiska protester inom de ramar som samhället satt upp. Dialogen delas upp i flera delar, dialog för insats, dialog vid spontan insats, dialog under demonstrationer och avslutande dialog. (Polishögskolan, Det mobila insatskonceptet, 2005). I taktiken ingår även olika operationella taktiker, såsom maktdemonstration (show of force), utnötningsteknik, civila gripare med flera. (Polishögskolan 2005, Polishögskolan 2006, Peterson 2006) Emellertid kan flera av de tekniker som ingår i taktiken motverka en framgångsrik dialog då utnötningstekniken innebär ständiga id-kontroller och omhändertaganden innan demonstrationer eller aktioner äger rum. Något som påverkar demonstranter i negativ riktning och skapar en motvilja mot att ha en dialog med polisen. Maktdemonstrationer kan uppfattas som rent utav provocerande. Civila gripare kan om uppfattas som provokatörer och motverka det man vill uppnå med en dialog. I stort är polisens nya taktik mer rörlig än tidigare taktik som ofta syftat till att upprätthålla kontroll över ett område. (Peterson 2006) Den nya taktiken syftar mer till att kontrollera själva demonstrationen eller aktionen. Men gemensamt är användandet av ”maktdemonstration” som ett medel att utöva kontroll.

Enligt polisen eget utbildningsmaterial för den särskilda polistaktiken, ”*Det mobila insatskonceptet*” (2005) ska dialogen från polisens sida föras i en fördomsfri och positiv anda. Detta kräver en stor utbildningsinsats för att komma till rätta med en mängd fördomar och förutfattade meningar som finns hos polisen (Rolf Granér, Patrullerande polisens yrkeskultur, 2004). Personliga aversioner, fördomar av olika slag etc. diskvalificerar oundvikligen dialogen som en framkomlig väg. I verkligheten är det ofta så att man försöker skilja ut goda från onda, man behandlar folk olika om de är unga eller gamla, om de har svarta kläder eller något annat osv. Eller så behandlar man demonstranter på samma sätt som man skulle behandlat kriminella. Allt detta leder naturligtvis till att en dialog blir väldigt svår.

För att förhandling ska fungera krävs också att man skapar ett förhållande där ett jämbördigt samtal kan äga rum. (Stefan Dahlberg & Bertil Olofsson, Förhandling i krissituationer, i Polispsykologi, red. Sven Å Christiansson & Pär Anders Granhag, 2004) Det går inte om polisen har en inställning som gör att det inte går att ändra sig, vilket verkar vara vanligt. (Granér 2004)

Demonstranterns attityder och åsikter

Bland demonstranter kan det inte förväntas en fullständig enighet om vilken taktik som är bäst i en given situation. Inte heller kan en hierarkisk organisation förväntas. Detta innebär att olika grupper i en demonstration kan tänkas handla och agera olika när det uppstår konfrontation eller konfrontationsrisk. Detta ställer stora krav på de personer som ska förhandla, både bland demonstranter och poliser.

Demonstrationer är till sin natur ett tillfälle för människor som vill förändra det existerande samhället att visa sina åsikter. För att nå ut till så många som möjligt krävs ofta att media uppmärksammar den aktuella protestaktionen. Därför kan det ligga i en del demonstranternas intresse att det uppstår någon form av oreda för annars är inte media intresserade av att ens nämna aktionen. I sig kan detta skapa risk för konfrontationer med polisen. Det finns exempel på fall där detta lösts genom att polisen i förväg kommit överens med demonstrationsarrangörer om att en viss oreda ska uppstå, och det hela spelas nästan upp som ett slags skådespel (P.A.J. Waddington, Policing Citizens, 1999). I Sverige är det närmast man kommit något liknande förmodligen när polisen i samband med Kungstorgsockupationen 1976 meddelade ockupanternas vaktchef (personligt samtal med vaktchefen 2003) att de skulle komma för att ”köra” bort de som ockuperat torget. Genom själva meddelandet blev det hela snarast förvandlat till ett spel för gallerierna. Ockupanterna, med starkt stöd från Göteborgs befolkning, kunde kalla in förstärkningar och polisen nöjde sig med att riva tält och tillfälliga byggnader, varefter de lämnade platsen åt protesterande igen.

Samtidigt handlar det ofta om nya nätverk och organisationer som är mycket skeptiska till samhället och polisen satt dessas försök till dialog. Det ses helt enkelt som ett sätt att disciplinera de nya rörelserna och göra dem ofarliga. Genom dialog kan rörelsen fås att disciplinera sig själv och på så sätt bli mindre farlig för samhället. Naturligtvis ligger det en sanning i detta och Sverige har en lång tradition av att använda sig av vad som brukar kallas "repressiv tolerans" för att delvis avvärja sociala rörelser och få de förändringar som krävs att hamna inom det som accepteras inom existerande samhällsramar, eller som det ofta uttrycks "inom ramarna för ett demokratiskt samhälle". Och då menar man det traditionella västerländska liberala samhället där ekonomin lämnats utanför demokratisk kontroll (Stellan Welin, Från nytta till rättigheter, 2003). Uttrycket förutsätter dessutom att ett "demokratiskt" samhälle är statiskt och att ramar, normer och lagar etc. en gång för alla är fastslagna och fastställda. Så är det eller kan det inte vara, utan demokrati är något som utvecklas i samspel mellan sociala rörelser och makthavare av olika slag (storföretag, kapitalägare, stater etc). Och sociala rörelser använder demonstrationer och ibland lagbrott för att föra fram sina åsikter och för att försöka förändra världen. En annan fara som många demonstranter ser när det gäller en dialog med polisen är det som nämns i dialogen används som underrättelseinformation och på så sätt hjälper polisen till att få ett informationsövertag som de sen kan använda mot de demonstrerande i förhandlingar eller som bevis när arrangörer eller deltagare åtalas. Att sådana farhågor inte är obefogade har visat sig många gånger, bl.a. under Göteborgshändelserna 2001 (Oskarsson 2005)

Dialog i praktiken

Före Göteborg 2001

Dialog som en del av en uttänkt strategi och taktik från polisens sida i samband med demonstrationer är något helt nytt som började utvecklas främst i Danmark på 90-talet. (Polishögskolan 2005, Oskarsson 2005). Men det hindrar inte att dialog och förhandlingar förekommit tidigare också. Waddington (1999) visar på flera exempel från USA där förhandlingar och dialog mellan polis och demonstranter gjort att allvarigare konfrontationer kunnat undvikas. Från 70-talets och 80-talets demonstrationer och protester i Sverige (jag kommer främst att hänvisa till Göteborg där jag har personlig kännedom och erfarenhet av historien och utvecklingen, i andra delar av landet kan situationen ha varit annorlunda, troligen sämre, i betydelsen mindre eller ingen dialog alls. Det finns flera exempel som visar samma sak. Exempelvis fanns det ett visst informationsutbyte mellan polis och ockupanter vid den stora Kungstorgsockupationen 1976 (pers. samtal med ockupanternas vaktchef 2003) liksom vid Trädkramarnas aktioner mot motorvägen i Ödsmåll utanför Stenungsund där överenskommelser mellan lokalbefolkning och lokal polis gjorde att lokalbefolkningen i stort sett inte alls kom att åtalas. (samtal med lokal trädkramare) Även vid kravallerna i Göteborg vid mitten av 80-talet förekom en viss begränsad dialog, men då med enskilda grupper av poliser som själva bestämt att det var en bra grej för att försöka minska spänningarna och våldet. Exempelvis kunde oroligheterna vid en demonstration mot USA-imperialismen utanför det amerikanska konsulatet lugnas ner efter att en minst en bil slagits sönder. Men oftast har det inte funnits någon form av dialog förutom det rent formella som alltid äger rum i samband med demonstrationer. Vid slutet av 80-talet tycks all annan form av dialog ha upphört och situationen i Göteborg kom att alltmer likna resten av landet. Vissa undantag fanns dock, det verkar som om polis fortsatte dialog med en större vänstergrupp (KPML®) i samband med deras demonstrationer. (Oskarsson 2005) Detta kan nog hänföras till att de är hierarkiskt organiserade och därför lätta för polisen att förstå. Vid demonstrationen 1993 som ledde till allvarliga oroligheter på Avenyn och Östra Hamngatan i Göteborg fanns överhuvudtaget ingen kommunikation eller dialog med polisen för att försöka lösa upp problem och förhindra större konfrontationer. (Avenyn 1993, erfarenhetsberättelse Anders Svensson, 1993)

Göteborg 2001

Inför Göteborg 2001 kom den svenska polisens sent omsider på att en dialog med demonstranterna kanske skulle vara på sin plats. Anledningarna till detta var antagligen två, polisens våldsamma och mycket kritiserade ingripande mot en demonstration i Malmö tidigare under våren i samband med EKOFIN-mötet där samt krav från en del av demonstrationsarrangörerna. Polisens ingripande vid EKOFIN-mötet ledde till omfattande kritik från media och politiker med krav på möjligheter att identifiera enskilda poliser. För att försöka undvika en liknande utveckling i Göteborg under EU-toppmötet bestämde polisen att försöka sig på en dialog. Dialogen behäftades redan från början med ett par allvarliga fel, underrättelseinhämtning var en del av uppdraget och tiden för att försöka skapa förtroende kom att bli alldeles för kort (Göteborgskommittén 2002, Abrahamsson 2003, Oskarsson 2005). Polisens initiativ till dialog stämde väl med många demonstranters intresse av dialog med makten. På detta sätt kunde den nu kanske utföras på fler nivåer. Genom informationsinsamling kom att bli en del av uppdraget för den psykotaktiska gruppen (polisens namn för dialoggruppen) var dess uppdrag emellertid hopplöst. Det fanns ingen möjlighet för de ingående poliserna att vara helt ärliga och när aktivister, som redan från början var misstänksamma, märkte detta, blev situationen egentligen helt omöjlig. Detta gäller främst det ena av de två viktigare nätverk (Göteborgsaktionen 2001) som arrangerade demonstrationer. Med det andra nätverket (Nätverket Göteborg 2001) fungerade dialogen bättre och det berodde ganska säkert på att KPML® hade en ledande roll i detta. (Oskarsson 2005) Själv deltog jag i bägge nätverkens möten med dialoggruppens poliser.

När polisen sedan, på toppmötets första dag, omringade Hvitfeldtska gymnasiet där omkring 650 demonstranter övernattade och där Göteborgsaktionens centrala funktioner skulle samlas innebar detta ett totalt sammanbrott för en fungerande dialog. (Anders Svensson, Dagbok, 2001, Anders Svensson, Rapport, 2002, Göteborgskommittén 2002, Oskarsson 2005) Demonstranter lät sig emellertid inte nöjas med detta utan krävde att polisens dialoggrupp skulle kallas in igen för att försöka lösa upp situationen som uppstått med den omringade skolan. Så skedde också, men mandatet var oklara och en förvirrad förhandling skedde som polisledningen i Göteborg avbröts när en överenskommelse om att lämna skolan kollektivt var vid handen. (Anders Svensson 2001, Abrahamsson 2003, Oskarsson 2005) Att dialoggruppen återinsattes kom dock att innebära att vi i Göteborgsaktionens demonstrationsledning kunde nås av information om olika polisaktioner mot demonstrationer och aktioner. I ett fall, vid den tredje stora demonstrationen, som ägde rum på lördagen, resulterade detta tillsammans med annan insamlad information till att demonstrationsledningen flyttade runt blocken i tåget så att en planerad polisinsats mot en del av demonstrationståget gick om intet. (Anders Svensson 2001, Anders Svensson 2002, Göteborgskommittén 2002, Oskarsson 2005, Abrahamsson 2006) I andra fall nåddes demonstrationsledningen av informationen så sent att det inte fanns något att göra, alternativt fanns inga vägar att påverka skeendet, trots försök. (Reclaim-festen på Vasaplatsen samt Järntorget på lördag kväll). En dialog som redan från början varit dömd att misslyckas kom därför att i liten utsträckning ändå fungera som en lugnande ingrediens och som ett sätt att undvika konfrontation.

Efter Göteborg 2001

Flera av de poliser som deltog i dialoggruppen samt en del andra befäl, däribland främst kanske piketens dåvarande chef, Hans Lippens, högsta ansvarigt befäl vid skottlossningen vid Vasaplatsen kom att i efterhand arbeta vidare med att försöka ha en dialog med demonstranter. På samma sätt som att några av poliserna från dialoggruppen fortsatte med försök till dialog kom ett par personer ur Göteborgsaktionens demoledning (däribland jag) att fortsätta en begränsad dialog med polisen i samband med olika demonstrationer. Denna taktik från demonstranternas sida var och är emellertid fortfarande väldigt omdiskuterad.

Detta var ett arbete som i stort sett bara skedde i Göteborg och som kom att sättas på prov i samband med de stora antikrigsdemonstrationerna under vintern och våren 2003. Men det första försöket till dialog skedde vid årsdagen av Göteborgshändelserna och alla var mycket oroliga och nervösa. Dialogen i detta fall skedde delvis direkt med kommenderingschefen för polisinsatsen den aktuella dagen och hölls dessutom hemlig inför media. Hela arrangemanget genomfördes utan några konfrontationer med polisen trots det spända läget.

Vid de stora antikrigsdemonstrationerna förekom flera gånger mindre utbrytningar som i form av smådemonstrationer. Genom en dialog med polisen på gatan kunde dessa varje gång avslutas utan att någon större oreda uppstod samtidigt som demonstranterna kunde demonstrera som de ville. Den största krisen uppstod när en av dessa utbrytningar tog sig in på Andra Långgatan i Göteborg och blev omringad av polisen. En förhandling på gatan kunde dock få polisen att backa, ta bort de piketstyrkor som omringat demonstrationen och möjliggöra för demonstranterna att gå tillbaka samt i ordning och reda upplösa demonstrationen.

I Stockholm skedde ingen utveckling mot dialog och där har sammanstötningar och bråk mellan demonstranter och poliser varit många efter Göteborgshändelserna. Problemen i Stockholm tycks ha sin största orsak i att polisen där inte vill tänka om och egentligen inte vill ha dialog. Detta trots att polisens nya taktikprojekt föreskriver detta. Av aktivister upplevs det ofta som om en del poliser i Stockholm medvetet saboterar försök till dialog. Sådant har även setts i Göteborg, där det ett par gånger bevisats att polisens civilklädda spanare ljugit om spirande oroligheter och bråk.

För polisens del kom erfarenheterna från Göteborgsdialogen att leda till att diskussioner uppstod om en ny taktik gentemot demonstranter. Rikspolisstyrelsen (RPS) bestämde sig så småningom för att ta fram en ny taktik inspirerad av det som varit Danmarks polistaktik sen mitten av 1990-talet. (Oskarsson, 2005, Polishögskolan 2005, Polishögskolan 2006, Peterson 2006) Som tidigare nämnts är det främst Göteborgspolisen som tycks ha anammat det nya konceptet och den nya taktiken ordentligt medan de andra två storstadsdistrikten tycks ha problem att göra det. Utöver det tre storstadsdistrikten är det framförallt Östergötland som berörs av demonstrationer där dialogen kan spela en stor roll, men naturligtvis kan alla delar av landet tänkas bli berörda.

Slutsatser

Eftersom demonstranter vill förändra samhället och polisens uppgift är att bevara det bestående så kan inte konfrontationer alltid undvikas, men man kan troligen minska de sammanstötningar som beror på missförstånd och fördomar genom en fungerande dialog.

Dialogen kan underlätta för demonstranter att få fram sitt budskap genom att konfrontation med polisen undviks. Detta kan vara viktigt då annars konfrontationen kan skymma själva demonstrationens eller aktionens budskap. Att slippa bli misshandlad av polisen är också en viktig anledning till att försöka ha dialog. En anledning som i den konkreta situationen ofta kan vara den viktigaste. Polisen å sin sida kan vara intresserad av dialog just för att försöka undvika skador och stress i arbetet.

Missuppfattningar, fördomar och felaktiga hotbilder liksom förhastade slutsatser är anledningar till att poliser lätt hamnar i konfrontation med demonstranter. (Oskarsson 2005, Waddington 1999). När det gäller att undvika konfrontation måste härvidlag ställas högre krav på polisen och enskilda poliser än på demonstranter. Polisen måste arbeta för att få bort fördomar etc ur sin egen organisation. Något som kan vara svårt då det tycks genomsyra hela poliskulturen. (Granér 2004) Detta kan förmodligen bara undanröjas genom en bättre polisutbildning och vidareutbildning av alla poliser i tjänst. Inte heller är lagstiftningen till någon större hjälp för att underlätta en dialog på gatan. Istället är det tvärtom, genom att lagstiftningen och speciellt ordningslagen öppnar upp för godtycke från polisens sida i den konkreta situationen på gatan, försämrar möjligheterna för en dialog. Den nya paragrafen om maskeringsförbudet har ytterligare ökat möjligheten till godtycke från polisens sida och gjort det än svårare.

Tillståndskravet i OL skapar problem som om det tas bort skulle underlätta för poliser att betrakta alla demonstrationer som likvärdiga. Vilket avskaffar eventuella problem polisen kan ha i förhållande till icke-tillståndsgivna demonstrationer. Istället för tillstånd kan en anmälningsplikt av västtysk modell införas. Problemet som följer med att ansvarig samordnare kan straffas för beteendet hos grupper av demonstranter försvinner emellertid inte. Genom förhandlingar kan det dock klargöras hur mycket den ansvarige eller de ansvariga kan svara för alla deltagare. Även detta problem borde dock gå att lösa i lagstiftningen så att en lösning via dialog direkt på gatan inte behövs. Det är möjligt att PL 13§ faktiskt räcker när det gäller detta och att hela den paragrafen i OL kan strykas. Detta borde vara tillräckligt sett ur samhällets krav på ingripanden mot ordningstörningar. Paragrafen om maskeringsförbud borde dessutom omedelbart tas bort igen.

Genom att öppenheten minskat i samhället och ordning och säkerhet blivit prioriterat kommer en dialog att bli en form av substitut för ett öppet samhälle. Ett dåligt substitut, men kanske kan dialogen användas för att driva tillbaka ordningspolitiken genom att på gatan få polisen att låta bli ingripanden mot och inskränkningar i demonstrationsfriheten.

För att en dialog överhuvudtaget ska fungera krävs också en grundläggande respekt för den som förhandlingar ska ske med. Poliser som är kända för att tappa humöret och disciplinen (Gunilla Guvå, Polisens arbete i samband med demonstrationer som övergått till kravaller, FOG-rapport nr 55, 2005) ska inte arbeta i samband med demonstrationer där de kan bli provocerade.

En väl utbildad polis som kan ändra sig och backa från den väg och metod han påbörjat krävs förmodligen för att en dialog och förhandling på gatan ska fungera. Polisen måste vara beredd på att de som är med i en demonstration inte alltid accepterar att polisen har någon form av auktoritet över dem. Polisen måste kunna svälja sin stolthet och kunna gå ifrån sin vana vid att bestämma. Det krävs flexibilitet, öppenhet och konstruktivitet av de poliser som är inblandade i en dialog med demonstranter på gatan. Finns inte detta kommer dialogen att i många fall misslyckas. Dialogen måste också vara förankrad hela vägen från polisen på gatan till de högsta befälen och i alla olika delar av poliskåren för att den ska kunna vara användbar.

Demonstranternas förhandlare måste vara personer som valts eller utsetts till sitt uppdrag på ett sådant sätt att det accepterats av alla grupper som ingår i den aktuella demonstrationens arrangörskrets. Helst ska denna person/dessa personer också ha förtroende i grupper utanför den kärna av grupper som arrangerar demonstrationen.

Exempel från Göteborg visar att det genom förhandlingar och dialog är möjligt att genomföra protester som kanske går utanför det som man normalt brukar anse som acceptabelt. En del demonstrationsarrangörer har insett detta och försöker använda dialogen på detta sätt. Men konfrontationer kan ändå uppstå och en dialog kan då kanske hjälpa till för att begränsa mängden av och styrkan i konfrontationer mellan polis och demonstranter.

För att det ska gå att ha en framgångsrik dialog på gatan under en längre tid krävs emellertid omfattande omskolning av polisen, att lagar görs om. Annars kommer det embryo till fungerande dialog som finns i Göteborg inte att kunna utvecklas vidare eller spridas till andra orter. Polisens nya taktik utgör härvidlag ingen förändring när det gäller detta. Det är bra att dialog ingår i den, men flera av de andra ingående delarna försvårar snarare än förenklar en dialog på gatan.

Anders Svensson

Referenser

Abrahamsson, Hans, *Göteborgsmodellen - konflikthantering genom utvidgad demokrati*, 2002,

<http://www.zaramis.nu/goteborg/abrahamsson.pdf>

Abrahamsson, Hans, *Det gyllene tillfället*. Stockholm: Leopard Förlag, 2003

Abrahamsson, Hans, *The North – South Divide and the role of the global justice movement*, Paper for the ISA Conference on

North – South Divide – San Diego March 2006, 2006,

http://www.zaramis.nu/goteborg/abrahamsson_isa06.pdf

Abrahamsson, Hans & Hettne, Björn, *Globaliseringen och dess kritiker:*

Göteborgshändelserna i ett globalt perspektiv, 2002,

http://www.zaramis.nu/goteborg/abrahamsson_hettne.pdf

Björck, Micael & Peterson, Abby (Red.), *Vid politikens yttersta gräns. Perspektiv på EU-toppmötet i Göteborg 2001*. Stockholm/Stehag: Symposium, 2002

Bradley DeFay, Jason, *The Sociology of Social Movements*. UCSD, Division of Social Sciences 2005

Bull, Thomas, Demonstrationsfrihetens dubbla ansikte. I J.Flyghed & M.Hörnqvist (Red.), *Laglöst land – terroristjakt och rättssäkerhet i Sverige*. Stockholm: Ordfront, 2003

Bull, Thomas, *Mötes- och demonstrationsfriheten*. Uppsala: Iustus Förlag, 1997

Christiansson, Sven Å. & Granhag, Pär Anders (Red.), *Polispsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur, 2004

Dahlberg, Stefan & Olofsson, Bertil, Förhandling i krissituationer. I S.Å. Christiansson & P.A. Granhag (Red.), *Polispsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur, 2004

Europeiska gemenskapernas kommission, *Förslag till rådets beslut om inrättande av ett program för stimulans, utbyte och samarbete på det brottsförebyggande området*, KOM(2000) 786 slutlig s.6, 29 november 2000

Flyghed, Janne & Hörnqvist, Magnus (Red.), *Laglöst land – terroristjakt och rättssäkerhet i Sverige*. Stockholm: Ordfront, 2003

Granér, Rolf, ”Riktigt” polisarbete och ”skitjobb” – aspekter på patrullerande polisers yrkeskultur. I S.Å. Christiansson & P.A. Granhag (Red.), *Polispsykologi*. Stockholm:

Natur och Kultur, 2004

Granér, Rolf, *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Lund: Socialhögskolan, 2004

Granström, Kjell (Red.), *Göteborgskravallerna*. Stockholm: Styrelsen för Psykologiskt Försvar, Rapport 187, 2002

Guvå, Gunilla, *En analys av Göteborgskommitténs betänkande Göteborg 2001*. Linköping: FOG-rapport nummer 54, 2005,
<http://www.zaramis.nu/goteborg/fograpp54.pdf>

Guvå, Gunilla, *Polisens arbete i samband med demonstrationer som övergått till kravaller*. Linköping: FOG-rapport nummer 55, 2005,
<http://www.zaramis.nu/goteborg/fograpp55.pdf>

Göteborgskommittén, Göteborg 2001. Stockholm: SOU 2002:122, 2002

Herrick, James, *Empowerment Practice and Social Change: The Place for New Social Movement Theory*, 1995, <http://www.interweb-tech.com/nsmnet/docs/herrick.htm>

Hörnqvist, Magnus, *Ordningspolitikens födelse*. I J.Flyghed & M.Hörnqvist (Red.), *Laglöst land – terroristjakt och rättssäkerhet i Sverige*. Stockholm: Ordfront, 2003

Justitieutskottet, *Maskeringsförbud*. Stockholm: Justitieutskottets betänkande 2005/06:JuU3, 2005

Lilliequist, Marianne & Lundälv, Jörgen (Red.), *Göteborgsdemonstrationerna juni 2001 – ur mediernas, polisernas och demonstranternas perspektiv*. Umeå: Meyer, 2002

Löfgren, Mikael & Vatankhah, Masoud (Red.), *Vad hände med Sverige i Göteborg?* Stockholm: Ordfront, 2002

Oskarsson, Mikael, *Dialog med förbehåll*. I M.Björck & A. Peterson (Red.), *Vid politikens yttersta gräns. Perspektiv på EU-toppmötet i Göteborg 2001*. Stockholm/Stehag: Symposion, 2002

Oskarsson, Mikael, *Lag eller ordning? Polisens hantering av EU-toppmötet i Göteborg 2001*. Stockholm: Jure Förlag, 2005

Peterson, Abby, *Toppmötets regnbågskoalitioner*. I M.Björck & A. Peterson (Red.), *Vid politikens yttersta gräns. Perspektiv på EU-toppmötet i Göteborg 2001*. Stockholm/Stehag: Symposion, 2002

Peterson, Abby, *Policing Contentious Politics at Transnational Summits: Darth Vader or the Keystone Cops*, opublicerat manuskript, 2006

Polishögskolan, *Det mobila insatskonceptet*, 2005

Polishögskolan, *Civila gripare*, PHS-779-5649/05

Svensson, Anders, *Avenyn 1993 – erfarenhetsberättelse*, 1993,
http://www.zaramis.nu/goteborg/avenyn_1993.html

Svensson, Anders, *Dagbok från Göteborg 2001*, 2001,
<http://www.internationalen.se/arkiv/2001/28/artikel3.htm>

Svensson, Anders, *Rapport från Göteborg 2001*, 2002,
<http://www.zaramis.nu/goteborg/goteborg4.pdf>

Svensson, Anders, *Hvitfeldtska och förhandlingar*, 2002,
<http://www.zaramis.nu/goteborg/hvitfeldtska.html>

Thörn, Håkan, *Globaliseringens dimensioner*. Stockholm: Atlas, 2002

Waddington, P.A.J., *Policing Citizens*. London: UCL Press, 1999

Welin, Stellan, *Från nytta till rättigheter*. Göteborg: Daidalos, 2003

Vinhagen, Stellan, *Motståndets globalisering – kampen om samhällsförändringen mellan företagsnätverk, statsregimer och rörelsekulturer*, opublicerat manuskript, 2002

Vinhagen, Stellan, *Motståndets globalisering*. I M.Löfgren & M. Vatankhah (Red.), *Vad hände med Sverige i Göteborg?* Stockholm: Ordfront, 2002

Vinhagen, Stellan, *Motståndet mot den nya världsordningen*. I J.Flyghed & M.Hörnqvist (Red.), *Laglöst land – terroristjakt och rättssäkerhet i Sverige*. Stockholm: Ordfront, 2003

Wolfson, Nathan, *How to Determine What Enables Protest?*, 2001,
<http://www.nathanwolfson.com/scholarship/thesis/anti.html>

Östberg, Kjell, *1968 – när allting var i rörelse*. Stockholm: Prisma, 2002

Östberg, Kjell, *Radikaliseringsvågor i Sverige. Rytm och allianser i den sociala kampen*. Tidskriften Arbetarhistoria nr 133-114 (1-2/2005), 2005